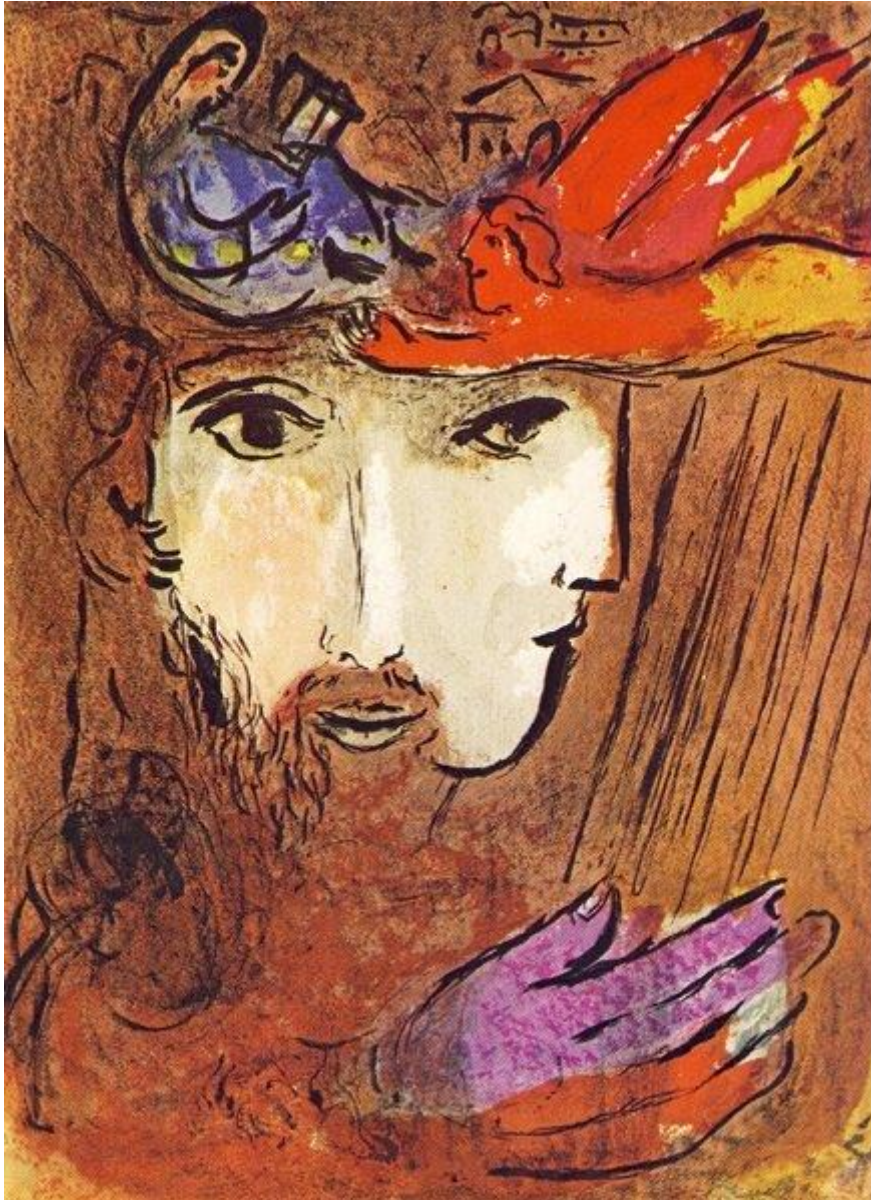

Eerste Zondag van de Advent

27 november 2022

Moeders van Jezus (I)

Batseba

Dorpskerk – Blaricum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

In Maria komen veel moederverhalen uit het Oude Testament bijeen. De komende voorbereidingstijd op het Kerstfeest zal iedere zondag het verhaal van een van deze sterke vrouwen centraal staan. Het overkoepelend thema is: Moeders van Jezus. De reputatie van de vrouwen om wie het gaat was, om het voorzichtig te zeggen, tijdens hun leven, niet onbesproken. Batseba kwam in overspel terecht, Ruth was een heidense vluchteling, Rachab was een prostituée op de muren van Jericho, maar werd een held, en de weduwe Tamar moest doen alsof ze een hoer was om kinderen te krijgen. Toch ziet de evangelist Matteüs deze vrouwen als moeders van Jezus. Hun strijd om het bestaan mondt uit in zijn verkondiging van het Koninkrijk van God. Vandaag het verhaal van Batseba.

Schriftlezing Oude Testament: 2 Samuël 11, 1-27

Tweede Schriftlezing: Psalm 51, 1-15

Schriftlezing Evangelie: Matteüs 21, 1-9

Prediking

Gemeente van Jezus Christus,
hoe zou Batseba zelf haar affaire met David hebben beleefd? Wat zouden haar emoties kunnen zijn geweest toen de boden van de koning aan de deur kwamen om haar naar het hoge paleis te halen? Was zij werkelijk een willoos slachtoffer toen David haar aanraakte? Dat zou kunnen. Het machtsverschil was enorm. Batseba en David: *me too* avant la lettre. Of was het toch anders en was zij haar man Uria, op dat moment totaal vergeten en heeft zij zich misschien wel verheugd in de aandacht van de koning en het fijn gevonden dat David met haar naar bed wilde? Heeft zij er in toegestemd? Of nam zij zelfs een zeker initiatief, door als buitengewoon mooie vrouw goed zichtbaar voor de rond spiedende ogen van de koning te gaan baden op het dak van haar huis?¹

Wij weten het niet. Er wordt ons door de schrijver van het tweede boek Samuël ook geen enkele mededeling over de gevoelens van Batseba op dat moment gedaan. 'Batseba, wat ging er door je heen toen de koning je aankeek?' Wij krijgen geen enkel antwoord op dergelijke, ik denk ook impertinente vragen. Geen ranzige *Privé-* of *Story-*journalistiek in de huizen van de koning en van de elite van het koninkrijk. Geen paparazzi achter de heg die duizenden euro's hebben verdiend met dé foto van het paar, geen meelopende cassettebandjes, geen verborgen microfoons, geen postuum vrijgegeven interview. Geen schandaal waarvan de media weer konden smullen. Geen rechtszaak.

Maar ook (en dat mag ook wel schrijnend heten) geen enkele bijbelse interesse in de werkelijke gevoelens van een kwetsbare vrouw, die toch ook heel sterk lijkt te zijn geweest. Ook was er echt geen geduldige pastor, bereid om geduldig te luisteren

¹ Cf. J.A. Hackett, '1 en 2 Samuël' in: Newsom, C.A., en S.H. Ringe (red.), vert. M. Heijerman en C. Vander Stichele, *Met eigen ogen. Commentaar op de bijbel vanuit het perspectief van vrouwen*, Zoetermeer 1992, 135, waar deze mogelijkheid wordt open gelaten. Tegelijkertijd wordt Batseba in de tekst van 2 Samuël 11 niet veroordeeld en verantwoordelijk gehouden. De dood van hun eerste kind geldt als een straf voor David. Batseba zelf wordt (door David) getroost.

naar het eigen verhaal van Batseba. De vrouw van Uria lijkt voor de schrijver van de boeken Samuël niet meer dan een noodzakelijk wezen. Voor de profeet Natan even verderop in de tekst is zij te vergelijken met het schaapje van de buurman.² Batseba is in die eerste fase van het verhaal, wat in de literatuurwetenschap heet, een *flat character*. Zij wordt niet meer dan een persootje noodzakelijk voor de 'plot' van een verhaal door mannen gemaakt en geschreven. Haar karakter wordt niet uitgewerkt, haar emoties worden niet verteld. Daar gaat het de schrijvers immers niet om. Het gaat in 2 Samuël 11 allemaal om Davids misstap, om zijn overspel en wrede poging om, over de rug van zijn officier Uria, die als Hethiet van buitenlandse afkomst was, zijn fout te verbergen voor God en voor de mensen. Dit is een handelwijze een rechtvaardig koning geheel onwaardig. 'Batseba: haar eigen Verhaal' dat blijft een boek dat ongeschreven is gebleven. Iedere poging om in haar hart te kijken lijkt tevergeefs en dat stemt tot bescheidenheid wanneer wij proberen te begrijpen wat daar, misschien ooit, in de 10^e eeuw v.Chr. werkelijk is gebeurd, en (nu wordt het pas echt moeilijk) wat daarvan de betekenis is vandaag.

Door bijbelwetenschappers zijn er achteraf wel degelijk pogingen gedaan om mogelijke verborgen motieven van Batseba op het spoor te komen.³ Het wonderlijke is dat, na het sterven van het eerste kind, het juist haar tweede zoon is die de nieuwe koning wordt, dat is de luisterrijke Salomo, de grote vredevorst. Koning David had vele vrouwen en bijvrouwen en Davids andere huwelijken waren slim berekend en politiek steeds van groot belang voor Davids dynastie. Telkens huwt David immers een vrouw uit een invloedrijke familie of een dochter van een naburig vorst met wie het in Davids belang was, zoals dat ging in die tijd, goede diplomatieke betrekkingen op te bouwen.⁴ Davids vrouwen hebben zijn ambities eigenlijk aanvankelijk altijd bevorderd, maar uiteindelijk ook in gevaar gebracht. Michal, de dochter van Saul en Abigaïl de vrouw van Nabal zijn slechts de bekendste. Ook de minder bekende vrouwen droegen hun steentje bij en al die banden met goede families zijn de gestadig groeiende macht van David in beginsel zeker ten goede gekomen. Vrouwen en bijvrouwen van de koning waren symbool van zijn politieke connecties en gezag, schaakstukken op het speelbord van de vorst.⁵ Zo gezien kan Batseba, hebben sommigen opgemerkt, vast niet louter lustobject van David zijn geweest, ook al hebben anderen dat weer wel zo gezien. Misschien was zij nauwelijks in een positie de koning haar gunsten te weigeren, maar zij had zich toch ook kunnen verzetten en een beroep doen op de wetten van God? De schrijver, die verder min of meer alwetend schijnt te zijn, meldt ons daarvan niets. Zo'n alwetend schrijver, trouwens, op de hoogte met ook intieme details, doet meestal vermoeden dat er veel in de vertelling is verzonnen en ingevuld vanuit de fantasie. Dit koningsdrama (met tragische Shakespeare trekken) lijkt toch meer op roddel en op z'n gunstigst een novelle, dan op geschiedenis. Dat geeft ons ruimte tot reflectie over de wisselvalligheden van het leven, aan de hand van Batseba.

Was Batseba een onschuldig slachtoffer? Sommigen vinden van wel. Maar er zijn ook bijbelgeleerden die Batseba niet zozeer als een slachtoffer van de wellust van de

² 2 Samuël 12,3.

³ Cf. Yee, G.A., 'Bathsheba' in: *The Anchor Bible Dictionary*, I, New York 1992, 627-628.

⁴ Hackett, 133-136. Michal, Achinoam, Abigaïl, Maächa, Chaggit, Abital en Egla, 2 Samuël 3, 2-5. Dit waren geen gewone meisjes, maar dochters van rijken en vorsten. Zij worden allen moeders van de vele zonen die elkaar later bestrijden als het gaat om de opvolging van David.

⁵ Hackett, 135.

koning zien. Zij zien haar veeleer als een ambitieuze vrouw, die tenslotte in het vervolg van het verhaal nergens anders op uit blijkt te zijn dan haar eigen zoon als Davids koninklijke opvolger naar voren te schuiven ten koste van zijn rivalen.⁶ Zij heeft seks met de koning precies in haar vruchtbare periode, want zij heeft juist dat rituele bad genomen zeven dagen na de menstruatie.⁷ Als David oud geworden is, speelt Batseba in de onverkwikkelijke intriges die volgen, een centrale rol aan het hof.⁸ Ze vecht als een leeuwin voor haar zoon. 'Mijn heer,' zegt ze aan het sterfbed van David, 'u hebt me bij de Heer, uw God gezworen: "Jouw zoon Salomo zal na mij koning zijn, en hij zal op mijn troon zitten." Maar nu is buiten uw medeweten Adonia tot koning uitgeroepen.'⁹ Adonia was de zoon van een andere vrouw, van Chaggit, maar hij moet het onderspit delven, doordat Batseba en de profeet Natan *samen* zich sterk maken voor Salomo, die veel jonger was dan Adonia en doordat de oude David zich door Batseba en Natan laat leiden. De suggestie die hierin wordt beluisterd, dat David Batseba aan zich door een huwelijk kon binden door haar te beloven dat haar kind hem als koning zou opvolgen, maakt Batseba een formidabele speler aan het hof. In de intriges die volgen op de troonsbestijging van Salomo heeft Batseba er tenslotte persoonlijk de hand in dat Salomo de oudste zoon van David, Adonia, rechtmatig opvolger van David, ter dood laat brengen.¹⁰

Dit laat allemaal onverlet dat de rol die de grote koning David zelf in dit hele verhaal speelt ronduit ontluisterend genoemd kan worden. Hoe Batseba ook wordt gezien, als weerloos slachtoffer of als vrijwillig meewerkende *partner in crime*, voor de bijbelschrijvers draagt koning David zelf de volle verantwoordelijkheid. Na het mislukken van de misselijke pogingen de brave Uria een onecht vaderschap in de schoenen te schuiven, gaat de koning tot drastischer maatregelen over. Het is moeilijk je voor te stellen dat het werkelijk de dichter van prachtige psalmen, de rechtvaardige en gezegende vorst des Heren is, die daar schrijft in zijn koninklijke brief aan aanvoerder Joab: 'Stel Uria op waar het hevigst wordt gevochten en geef hem geen rugdekking, opdat hij wordt getroffen en sneuvelt.' Ach ja, en ook: 'de oorlog eist nu eenmaal zijn tol.' Inderdaad, de oorlog eist zijn tol, zeker wanneer het slagveld in wezen niets anders is dan de schietbaan waarop een meedogenloos vorst zijn rivalen uit de weg laat ruimen. Heeft dit allemaal nog iets met God te maken?

Ja, zegt de schrijver. Ondanks de schijn van het tegendeel, heeft het veel met God te maken. Want zo besluit hij het hoofdstuk: 'Naar het oordeel van de Heer was het wel degelijk slecht wat David had gedaan.' Niet Batseba wordt in de tekst veroordeeld, maar koning David. Dat is een feit. Zo komt dit verhaal, dat een belangrijke opmaat is naar het koningschap van de vredevorst Salomo, te boek te staan. De tekst is kritisch

⁶ Cf. *Anchor Bible Dictionary*, I, 627-628, vgl. Oudere, en beslist zeer gedateerde, visies op Batseba: *Dächsel Bijbel*, II, Kampen 1894, 434, pleit Batseba geenszins vrij.

⁷ 2 Samuël 11,4.

⁸ In joodse interpretaties van Batseba wordt veelal scherp onderscheid gemaakt tussen de Batseba in 2 Sam.11 en die in 1 Koningen 1 en 2, met andere woorden tussen wat haar als vrouw van Uria allemaal overkomt en haar rol als vereerde koningin-moeder. Toch is dit dezelfde vrouw. Cf. Brown, R.E., *The Birth of the Messiah*, New York 1993, 593.

⁹ 1 Koningen 1, 15-18.

¹⁰ 1 Koningen 2, 13-24.

op het koningschap zelf.¹¹ Keuzes hebben consequenties en wie rechtvaardig wil zijn heeft verantwoording af te leggen voor zijn daden, hoe machtig je ook bent. Daar ontkomt geen koning David aan. Als ik vandaag Batseba niet eenduidig lieleblank heb afgeschilderd, is dat op geen enkele manier bedoeld als een verontschuldiging van David. Zijn inzichten in Gods wil, zijn machtspositie en het feit dat hij bijbels gesproken wordt gezien als beelddrager van de messiaans vorst die doet wat recht is in de ogen des Heren,¹² maken dat er van hem werkelijk iets heel anders gevraagd had mogen worden, dan wat hij er hier van maakt.

Waarom wordt Batseba zo zelden in de bijbel gewoon 'Batseba' genoemd? Iedereen in die wonderlijke stamboom van Jezus waarmee Matteüs zijn evangelie begint, staat er met zijn of haar eigen naam, behalve Batseba. De evangelist lijkt haar naam niet eens te kennen. Is het omdat Matteüs heimelijk Uria als onschuldig slachtoffer wil eren, dat hij Batseba niet bij haar eigen naam noemt, maar aanduidt als 'de vrouw van Uria'? Dat zou best kunnen. Walgt de evangelist in zijn hart van al dat menselijk gekonkel en valt de grote David hem, bij nader bestudering, zwaar tegen? Ik denk het wel. Neemt Matteüs het taalgebruik van het tweede boek Samuël over en ziet ook Matteüs 'de vrouw van Uria' louter instrumenteel, zodat hij net als de eerste schrijver eigenlijk helemaal niet in Batseba als een persoon is geïnteresseerd?

Een evangelist is ook maar een mens. Ik bedoel, ook Matteüs is een man in de context van zijn tijd. Is de mooie mysterieuze Batseba, talloze malen geschilderd, in de bijbel, zonder dat de schrijvers dit bewust zo hebben bedoeld, daardoor misschien ook symbool komen te staan voor listige vrouwen met een eigen strategie, zonder dat mannen, wellicht door haar schoonheid en de gevolgen daarvan verblind, inzicht verwerven in wat er leeft in haar hart? Wie weet.

Hoe dank ook, de hypocrisie van koning David moet genadeloos worden ontmaskerd. 'Die man, dat bent u!'¹³ Nadat koning David door de profeet Natan keihard wordt geconfronteerd met het onrecht door hemzelf, door David begaan en met de hypocrisie daaraan verbonden en nadat David boete heeft gedaan, kan er dan ondanks alle menselijk geklungel toch nog iets goeds uit dit hele verhaal voortkomen. Het eerste kind van David en Batseba sterft. De diepverdrietige Batseba wordt door David getroost.¹⁴ Tegen de achtergrond van alle narigheid is dit een teer intiem moment. Hun tweede kind echter, zal leven. God had het kind lief en het zal een vredevorst zijn van legendarisch groot formaat in Israël. Niet David, met al dat bloed aan zijn handen, maar koning Salomo is het tenslotte, die Gods tempel bouwt in Jeruzalem.

Het is niet nodig om van Batseba een heilige te maken, wanneer je op waarde wilt schatten wat Jezus, in figuurlijke zin, via de stamboom van Matteüs, van haar meekrijgt.¹⁵ Dwars door alles heen toont deze vrouw een enorme draagkracht, zij

¹¹ 2 Samuël 11 begint al met de onheilspellende constatering dat, terwijl het leger te velde trekt, David maar wat in het paleis blijft hangen. Wordt hij wat vadsig? Ledigheid is des duivels oorkussen, kan de moralist erbij bedenken.

¹² 2 Samuël 8,15.

¹³ 2 Samuël 12,7.

¹⁴ 2 Samuël 12, 24-25.

¹⁵ De vraag is gesteld: Wat kan de verkondiging vanuit een stamboom zijn? De kritische verwerking van die vraag door Hempelmann van deze 'arid page in the Holy Book' was dat de stamboom van Jezus esthetisch saai genoemd moet worden; historisch onjuist; moreel niet echt stichtend en

draagt en verdraagt wat zij kan en blijkt daarin, ondanks alles wat er mis gaat, een tenslotte bondgenoot van God te zijn. Juist in het lichamelijk dragen van een zware last mogen wij in de sterke Batseba een voorloper van Christus herkennen. Dwars door alles heen ontwikkelt zich haar geestelijke draagkracht.

Marc Chagall heeft David en Batseba tot één gezicht versmolten, eigenlijk als in een Janus-kop. Dat is nadat er boete is gedaan en er toch een nieuwe tijd van zegen zal aanbreken dat begint met een moment van verzoening. David lijkt hoopvol, Batseba een beetje verdrietig, maar ook wel sereen.

In wit komen hun gezichten naar voren tegen de bruine achtergrond, symbool voor de aarde. David wordt als de dichter van de psalmen gezien, de voorganger van het religieuze gezang, zijn hand rust op de lier. Tegen de rechterwang van David zien we een engel. En boven zijn gezicht de profeet Natan, die David tot inzicht en bekering bracht.¹⁶

Onze ervaringen en emoties, zij doen ertoe voor het aangezicht van God, ook wanneer zij gecompliceerd kunnen zijn en onzuiver. Onze gevoelens worden niet pas waardevol vanwege de sensatie voor de mensen, zo van: pas als je op tv bent geweest tel je mee. Onze fouten maken ondertussen niet ongedaan dat wij spelers van waarde kunnen zijn voor Gods aangezicht. Wonderlijk genoeg zijn het, ondanks alles, David en Batseba die, na berouw en een nieuw begin, het leven zullen doorgeven aan een Vredevorst. Zelfs op voortdurend menselijk geknoei, kan, na een wending zegen volgen. Ook dat is een boodschap die Matteüs ons met zijn stamboom van Jezus meegeeft. Mensen kunnen God loslaten, maar daarom laat God zijn mensen nog niet los. Wanneer mensen verstrikt raken in hun eigen plannen, staat God nog altijd niet buiten spel. Gods Geest kan verwarde mensen helpen helderheid te verkrijgen met betrekking tot de grote vragen van het leven en helpen kracht te ontwikkelen om na een misstap op te staan en verder te gaan. Dat alles toont ons Batseba.

Amen.

Uitzending en zegen

De weg van Advent is een weg waarin het hele leven mee doet, wij mogen op die weg gaan, terwijl wij ons niet beter voor hoeven te doen dan wij werkelijk zijn. Juist te midden van gewone mensen is het dat Gods kind geboren wordt en Gods liefde verspreid, ja aanraakbaar heeft gemaakt.

De Heer behoedt jullie voor alle kwaad,

filosofisch volstrekt onhelder qua reddende boodschap. Het antwoord van Hempelmann is dan: De boodschap van deze genealogie is dat God betrokken is en blijft bij mensen. Onze zuiver menselijke geschiedenis doet er toe in zijn ogen. Hij bewerkt zijn heil niet buiten mensen om. Ons geloof is geen systeem los van de geschiedenis die van incidenten aan elkaar lijkt te hangen. Cf. Brown, *The Birth of the Messiah*, 596: '...preaching the genealogy (...) as a challenge to the idea that God works only through the saintly. The unworthiness named in the genealogy illustrate the graciousness and gratuity of God's choice, and the list of mostly incompetent or scandalous kings raises the issue of an institution (the kingdom) that could be sacred despite and not because of its leadership. In other words, from the portrayal of God's dealing with those who lived before the coming of the messiah one can learn much about God's dealing with those who have lived after that coming (...) the essential theology of the Old and New Testaments.'

¹⁶ 'Marc Chagall, Platen bij de Bijbel' in: *Bijbel met de werken van Marc Chagall*, Haarlem 2001, 22.

hij waakt over jullie leven,
de Heer houdt de wacht
over jullie gaan en komen
van nu aan tot in eeuwigheid.
Psalm 121, 7-8 (NBV)

Afbeelding voorzijde: David en Batseba, litho Marc Chagall, 1956.

